

ČESKÁ ŠKOLA NA SIBIRI

VZPOMÍNKY LEGIONÁŘE
VÁCLAVA VALENTY

NAKLADATELSTVÍ
EPOCHA

EDICE PAMĚTI
ČESKOSLOVENSKÉ
OBCE LEGIONÁŘSKÉ

ČESKÁ ŠKOLA NA SIBIŘI

VZPOMÍNKY LEGIONÁŘE VÁCLAVA VALENTY

ČESKÁ ŠKOLA NA SIBIŘI

VZPOMÍNKY LEGIONÁŘE VÁCLAVA VALENTY

Copyright © Československá obec legionářská, Michal Červenka, 2020

Cover art © Lukáš Tuma, 2020

Photos © Archiv Kanceláře prezidenta republiky, archiv rodiny Valentů,
fotoarchiv VHA-VÚA Praha, sbírka ČsOL, sbírka M. Červenky

Czech Edition © Československá obec legionářská, Nakladatelství Epoque, Praha 2020

ISBN 978-80-87919-72-9 (Československá obec legionářská)

ISBN 978-80-7557-966-9 (Nakladatelství Epoque)

ISBN 978-80-7557-907-2 (PDF)

OBSAH

Úvod — II

1. část

Z Těnovic do Ruského zajetí — 13

Pětatřicátníkem — 15

Útok – Kozáci jdou! – U bratří Rusů — 20

Kdo byl vlastně prvním československým generálem v Rusku — 25

V dárnickém táboře — 33

Z Ruska do Sibíře — 43

Půl druhého tisíce verst pěšky ve sněhu a mrazu — 54

2. část

Zápisky ze zajetí — 57

3. část

Dělostřelcem čs. vojska v Rusku — 123

Kolébka československého dělostřelectva na Rusi — 125

Na broněviku — 138

III. baterie 1. čs. dělostřelecké brigády ve fotografiích — 152

4. část

Česká škola na Sibíři od 4. července 1919 do 1. března 1920 — 181

Úvod — 182

Umístování nezletilých dobrovolců — 184

Zvězdočka v Irkutsku 14./VII. 1919 — 187

Půl dne ve škole nezletilých — 249

Naši sanitáři — 260

Doslov — 282

Kam s nimi? — 283

5. část

Učitel a spisovatel — 293

Václav Valenta-Alfa — 294

Příloha — 313

Michal Červenka

Škola pro nezletilé dobrovolníky a osudy jejích žáků — 314

Stručná historie školy — 314

Vývoj školy v Československu — 330

Seznam nezletilých dobrovolníků — 339

Vybraní žáci školy — 361

Učitelé školy — 373

Poznámka editora — 387

Vážení čtenáři,

když jsem byl osloven, abych napsal předmluvu k Valentově knize, byl jsem překvapen a velice rád jsem nabídku přijal. Legionářské tradice a odkaz nám nejsou cizí, ostatně naše škola nese čestný název Československé obce legionářské. Škola pro nezletilé dobrovolce čs. vojska v Rusku je neprávem zapomenutá část našich dějin. Během bojů se k našim vojákům přidaly desítky sirotků, kteří zpočátku žili u útvarů na frontě. Když ale začali naši vojáci strážit Transsibiřskou magistrálu, byli posláni do školy. Jak zjistíte z Valentova textu, tento přesun nevyvolal u těchto „frontových mazáků“ velké nadšení. O to více potěšující je, že se celý projekt zdařil a škola dosáhla vysoké kvality, kterou jim mohla kdejaká podobná ruská instituce závidět (a jak zjistíte, také se tak stalo). Úžasné také je, že učitelé se stali váleční veteráni. Ti sice povoláním kantory byli, ale již několik let působili na bojišti, a ne za katedrou. Přesto se zhostili jim přiděleného úkolu s obdivuhodným zápalem a z ničeho vytvořili školu, jež dělala dobré jméno mladému Československu a všude budila zasloužený obdiv. O to smutnější je osud školy po příjezdu domů.

Odkaz Václava Valenty a jeho kolegů tak nás, jejich novodobé nástupce, zavazuje. V naší vojenské střední škole se snažíme také, aby žáci byli co nejlépe všestranně připraveni na dráhu vojenského profesionála.

První předchůdkyně naší školy vznikla již v roce 1935, kdy v uvolněných prostorech po ruském gymnáziu pro uprchlíky z Ruska bylo zřízeno Státní vojenské reformní reálné gymnázium, do kterého mohli být přijati především synové legionářů, válečných invalidů a sirotci po osobách padlých za války, synové vojenských a četnických gázistů.

Žáci současné školy tvoří výjimečnou skupinu své věkové kategorie, kterou rád nazývám nejmladší vojenskou mládeží. Nároky a očekávání na jejich odbornou, fyzickou, ale i psychickou připravenost pro službu vojenského profesionála jsou vysoké. Žáci po celou dobu studia musí dodržovat denní řád, zúčastňovat se společných nástupů a zaměstnání, podřizovat se pravidlům nošení vojenských stejnokrojů, vnějšího vzhledu, vojenského vystupování, pořadovosti a zdvořilosti. Žáci na různých akcích pořádaných MO a AČR již jsou bráni jako partneři profesionálních vojáků.

Ve výchově žáků k vlastenectví hraje velmi důležitou roli spolupráce s ČsOL, v jejímž rámci mají možnost zúčastňovat se vzpomínkových akcí pořádaných nejen v ČR, ale i v zahraničí.

Zkušenosti podložené zájmem velitelů útvarů ozbrojených sil ČR o službu našich absolventů u jejich útvarů nám ukazují, že škola má dobře nastavený systém vzdělávání, výchovy a vojenské profesní přípravy.

Historie české školy na Sibiři je tak velice zajímavou kapitolou legionářské historie, na niž můžeme být právem hrdi. Věřím, že popis jejich osudů z pera pří-
mého účastníka se Vám bude líbit a u nás ve škole se vynasnažíme, aby její odkaz nebyl zapomenut.

*podplukovník Ing. Viliam Beke
náčelník štábu*

Vojenská střední škola a Vyšší odborná škola MO

Vážení a milí čtenáři,

můj dědeček Václav Valenta se narodil roku 1887 v Těnovicích, malebné vesničce na kopci na jihozápadním cípu Brd. Tato vesnice je dosud tiché místo jenom s nemnoha domy mimo hlavní silnice, ale od dávných časů je to místo farního kostelíku, na jehož hřbitově jsou pohřbeni Václavovi rodiče.

Jeho otec stejného jména přišel z nedalekých Hořehled, kde Valentovi žili od poloviny 18. století. Manželku Karolínu si přivedl z Kolvína, vsi která padla za oběť rozšíření vojenského újezdu Brdy. Její rod sídlil na stejném místě 300 let, dodnes se nedaleko cesty najdou rozvaliny statku, který připomíná pamětní deska.

V Těnovicích do dnešních dnů žijí potomci Václavova bratra Josefa, který jako hospodář nemusel narukovat do války. Na rozdíl od mladšího bratra Václava, učitele, jenž do války odešel v roce 1915.

Po návratu z Ruska se Václav v létě roku 1920 oženil v nedalekých Blovicích se Slávkou Klementovou, dcerou starosty Sokola.

To jsou údaje, které je možné nalézt v matrikách. Bohužel vzpomínky v nich hledáme marně.

Měla jsem smůlu i štěstí zároveň, že jsem se narodila v roce dědova úmrtí. Po dvou vnucích od dcery Jarmily se dočkal i vnučky od svého syna Karla. A vnučka to byla milovaná celou rodinou, ale hlavně dědečkem, který byl upoután následkem válečných útrap a nezdařené operace na invalidní vozík. Pro něj to byla „jeho“ Handulinka.

Ostatně krásných zdobnělin se dostalo i jeho vlastním dětem, narozeným krátce za sebou po návratu z války. Napsal o nich a pro ně knihu *Brouček a Jája*,

několikrát vydanou, ale hlavně pro mě zachovanou v jeho krásném čitelném rukopise učitele, který uměl velmi zvukomalebně pracovat s češtinou.

Bohužel jsem se o dědovy válečné osudy začala zajímat v čase, kdy už nebylo koho se ptát. Můj otec měl ke svým rodičům velmi silný vztah, ctil je a vážil si obou nebývalým způsobem. Matku, moji babičku, která přežila manžela o tři desetiletí, podporoval a v péči o ni se střídal se sestrou až do její smrti.

Díky jejich úctě k rodičům se dochovaly nejen všechny dědovy knihy, ale i překlady divadelních her a další památky, pozůstalost po něm byla svěřena Muzeu jižního Plzeňska v Blovicích. Jsem muzeu vděčná, že spravuje odkaz Václava Valenty s velkou péčí a udržuje ho v povědomí spoluobčanů Blovic. Zejména si cením práce Michala Červenky, který se už jako vysokoškolský student zajímal o osudy legionářů, a zejména školy na Sibiři.

Můj velký dík patří Československé obci legionářské, jež knihu zařadila do své edice pamětí vedle takových osobností, jako jsou Ladislav Preininger, Vladimír Vaněk nebo Otakar Husák.

Děkuji proto Milanu Mojžíšovi, Michalu Rakovi a mnoha dalším bratřím, kteří přispěli k vydání knihy, již právě držíte v ruce, a věřím, že si ji se zájmem přečtete.

*Hana Krátošková, rozená Valentová,
vnučka Václava Valenty*

ÚVOD

Václav Valenta je dalším z celé řady zapomenutých legionářů, příslušníků československého vojska v zahraničí, kteří se během první světové války podíleli na boji za svobodu Čechů a Slováků. Po návratu do Československa se věnoval své životní profesi – učení. Byl také plodným autorem legionářské literatury, zejména knížek pro děti a humoristických, až satirických románů. Překládal také z ruštiny a sám psal nebo také překládal či podílel se na vzniku mnoha divadelních her, které se hrály po celé republice, včetně Národního divadla v Praze.

Václav Valenta, který si ještě ke jménu přidal umělecký přídomek Alfa, a jako Valenta-Alfa tak patřil v období první republiky k těm známějším legionářům. V držení jeho rodiny se navíc dochovalo mnoho dalších zajímavých materiálů. Proto jsme se rozhodli, že jeho osobnost v naší Edici pamětí Československé obce legionářské připomeneme. Tato kniha je tak trochu netypická, protože je poskládána z několika zdrojů. Z jeho pobytu v zajetí v Šadrinsku se zachovaly originální zápisky, které jsou doplněné jeho vzpomínkami na zajetí a první týdny v něm ze vzpomínkové knihy z roku 1925 *V ruském zajetí* a ze čtyřdílné publikace *Cestami odboje*, kde také zachytil svou následnou službu u čs. vojska, ve kterém se stal dělostřelcem. Z toho období se také zachovalo bohaté fotoalbum, z něhož jsme vybrali ty nejzajímavější fotografie, v jejichž popiskách je zachycena jeho dělostřelecká kariéra pomocí údajů z legionářského poslužného spisu a odborné literatury.

Předposlední část pak tvoří přetisk publikace *Česká škola na Sibíři*, která vyšla v roce 1924. Ta zachycuje méně známou kapitolu z historie československých legií, vzdělávací institut pro ty nejmenší dobrovolce – válečné sirotky mnoha národností, o které se čs. legionáři v Rusku starali. Jedná se o víceméně humorné vyprávění, byť s ne úplně šťastným koncem. Naši učitelé totiž tyto chlapce přivezli do nové republiky, kde však o ně nikdo nestál! Což dokresluje nikdy nezveřejněná vzpomínka na příjezd domů.

Díky jeho autorské plodnosti tak můžeme jeho vlastním pohledem zrekonstruovat celou jeho legionářskou anabázi. A je to pohled velice zajímavý, kde se mísí humorné příběhy s hrůzami války, navíc napsané rukou velezkušeného autora. Poslední část pak tvoří Valentovy životní osudy po návratu z Ruska, které zpracovala jeho vnučka Hana Krátošková. V příloze následně najdete stať Michala Červenky o škole dobrovolců, zpracovanou na základě archivních pramenů, s osudy dalších učitelů a některých žáků.

Snad vás tato odlišnost od dalších knih naší edice zaujme a jak věříme, kniha vás také pobaví. Protože služba na Sibiři nebyla jen boj a oběti, ale také spousta veselých příhod a obyčejného života.

Michal Rak
editor Edice pamětí Československé obce legionářské

I. ČÁST
Z TĚNOVIC DO RUSKÉHO ZAJETÍ

PĚTATŘICÁTNIKEM

Václav Valenta se narodil 14. srpna 1887 v Těnovicích u Spáleného Poříčí jako nejmladší dítě Václava Valenty a Karolíny, dívčím jménem Krátké. Těnovice jsou malebná ves na kopci s pozdně gotickým kostelíkem obklopeným hřbitovem. Kostel byl od dob rekatolizace po třicetileté válce kostelem farním. Je odtud krásný pohled na údolí říčky Bradavy, Hořehledy a Spálené Poříčí. V těnovickém domě žijí dosud potomci Václavova bratra Josefa.

Jeho rodiče měli zpočátku s potomky velkou smůlu, první tři dcery zemřely již v kojeneckém věku, teprve další dcera Anna kritické období přežila. Byla starší o sedm let a bratr Josef o čtyři roky. Rodiče se přistěhovali ze sousedních Hořehled. Otec byl chalupník, spravoval malé hospodářství. Dům původně patřil rodině Bažantů, která byla s Valentovými odedávna v úzkých vztazích.

Již v Chyníně, vesničce pod brdským Třemšínem, byl Vojtěch Bažant, tehdejší šafář na statku Vratislavů z Mitrovic, v polovině 18. století kmotrem synů rodiny Valentů. Valentové jsou v Chyníně doloženi již v 17. století, kdy zde byl Jan rychtářem. Zemřel jako sedmdesátiletý v roce 1721.

Teprve Janův vnuk Vít, narozený roku 1723, se po sňatku se Salomenou Geblovou a narození prvních tří synů odstěhoval do Vohřehled, jak se tehdy na Plzeňsku říkalo Hořehledům.

Také Václavova matka, Karolína Krátká, pocházela se starousedlé rodiny, doložené v Kolvíně – pozdějším statku č. 19 – po tři století. Bohužel Kolvín pod brdským Palcířem byl jako součást vojenského újezdu zničen hned dvakrát. Poprvé byli jeho obyvatelé vystěhováni v roce 1941 a byl zde vybudován pracovní tábor. Totálně nasazení zde likvidovali následky lesní kalamity a připravovali polomové dřevo ke svozu po pro ten účel vybudované úzkokolejce, tzv. Kolvínce, k pilám vlastněným většinou německými majiteli v Mirošově. Podruhé a definitivně zanikla obec v roce 1952, kdy byla poslední po válce obnovená stavení srovnána se zemí. Na místě staré vesnice vznikla dělostřelecká střelnice.

Malý Václav nastoupil v roce 1893 do obecné dvoutřídní školy v Těnovicích a poté od roku 1898 navštěvoval tři roky měšťanskou školu ve Spáleném Poříčí. Byl nadaný, a proto mu rodiče umožnili další studium na učitelském ústavu v Plzni. Ukončil jej v roce 1906 maturitou. Po zkoušce způsobilosti učitele pro školy obecné v roce 1908 vyučoval na školách na Plzeňsku, například ve Spáleném Poříčí, Plané nad Mží, Chocenicích ale i dalších školách.

Ve školním roce 1912/1913 se stal definitivním učitelem v Černicích u Plzně. Ovšem již v červnu 1914 byl spáchán atentát na rakouského následníka trůnu arcivévodu Františka Ferdinanda d'Este a o měsíc později, 28. července, vypukla válka se Srbskem. Díky systému spojeneckých smluv byla zkrátka ve válce prakticky celá Evropa. V Rakousku-Uhersku předpokládali, že válka bude rychlá, ale Srbové kladli houževnatý odpor a do války se také zapojilo Rusko. Ani na východní frontě se habsburské monarchii dobře nevedlo a záhy musela povolávat stále nové a nové vojáky. A tak došlo i na učitele Václava Valentu.

Byl povolán k c. a k. pěšímu pluku č. 35 v Plzni. Jednalo se o jeden z nejslavnějších pluků rakousko-uherské armády. Jeho počátky sahaly do konce 17. století, kdy byl založen v Sedmihradsku. Během tereziánských reforem získal roku 1769 své řadové číslo 35 a roku 1771 mu byl přidělen Plzeňský kraj jako odvodní okrsek. Pluk bojoval ve válkách s Napoleonem, zúčastnil se bitvy u Solferina a války s Prusy v roce 1866. Před vypuknutím první světové války patřil pluk pod 19. pěší divizi pražského VIII. armádního sboru a byl tvořen z 60 % Čechy a z 39 % Němci. Tři prapory byly posádkou v Plzni, III. prapor sídlil ve městě Kalinovik v Bosně a Hercegovině. Tento prapor pak bojoval na srbské frontě, kdežto zbytek pluku odešel do Haliče proti Rusům.

Zde utrpěl těžké ztráty a bylo potřeba jeho stavy doplnit. Václav Valenta k jednotce nastoupil 21. června 1915 jako jednoroční dobrovolník. Těmi se stávali absolventi středních škol s maturitou, kteří nemuseli absolvovat celou dvouletou povinnou vojenskou službu, ale zkrácený výcvik, kdy se s nimi do budoucna počítalo jako s důstojníky. V době míru se jednalo o propracovaný systém, v době války se vše ale dělo velmi rychle. Václav Valenta tak s „pětatřicátníky“ odjel do Maďarska do Stoličného Bělehradu (maďarsky Székesfehérvár), kde prošel vojenským výcvikem. Po jeho skončení odešel na východní frontu.

„Je 8. srpen 1916. Na vojenském cvičišti, při silnici vedoucí od ležení do města Stoličného Bělehradu, stojí seřazeny čtyři roty vojáků ve válečné zbroji. Dlouhé, husté řady mladých, osmnáctiletých vojáků i starých, vousatých, šedovlasých

První dny Václava Valenty (označený křížkem) na vojně mezi pětatřicátníky.

mužů, otců rodin, stojí tu smutně, nehnutě. Všichni jsou oblečeni v šedozelené pláště s červenými výložkami na límcích, na zádech každému sedí napěchovaný baťoch s prádlem a zásobami jídla. Vpředu na pasu visí čtyři taštičky s patronami, po levém boku plátěná torba na chléb, naplněná dvěma sty náboji. Na torbě jest upevněná malá železná lopatka na rytí okopů a plechová polní láhev na vodu; u pravé nohy vojínů stojí těžká puška s ostrým bodákem.

Plukovní hudba hraje „modlitbu před bojem“, smutnou, jakoby pohřební píseň. Po mnohé vrásčité tváři stékají bohaté horké slzy a padají na nevlídnou maďarskou pustu. Myšlenky všech těchto zadumaných vojáků toulají se daleko odtud. Ach, ano! Daleko na západ, za hory, řeky a černý Bakoňský les, tam pod modravou Radyní, zelený Kokšín a krásné naše Brdy zaletěla mysl na smrt jdoucích bojovníků!⁴¹

¹ VALENTA-ALFA, Václav, *V ruském zajetí*, Praha 1925, s. 10–11.

O týden později se již nalézal v zákopech nedaleko ukrajinského Zborova nad řekou Malá Strypa. V této oblasti se „pětátřicátníci“ nacházeli od června 1915, kdy se účastnili přechodu řeky Dněstr a následně bojovali celý rok u Malé Strypy, tedy v oblasti mezi městečky Poljany a Zborov.² A sem dorazil V. Valenta: „Malá Strypa je říčka neveliká, bahnitá, líná. Loudá se nepořádně lučinami mezi vrbovím a směje se potutelně na široké haličské nebe. [...] Na levém břehu řeky, zahrabána do země ležela ukryta ruská vojska mezi kořeny vrbových trsů. Mezi námi a jimi tekla Strypa, napájela nás obojí, omývala prach i rány nám i jim.

*Václav Valenta během výcviku
v Uhrách roku 1915.*

Před sebe, na navršené kopečky země, položili jsme svoje těžké baťochy, abychom jimi chránili hlavy před nepřátelskými kulemi. Špičaté ruské kuličky hvízdaly vysoko ve vzduchu různými tóny, srážely větvičky borovic, které padaly na naše hlavy, hučely, vyly, kvílely. Nad námi i kolem nás řádily granáty a rvaly se šrapnely. Dosud nikdy nebyl jsem v tak strašném postavení jako tehdy. Před sebou viděl jsem pouze nepatrný kousíček světa: několik stébel travičky, dva tři bodláky, pár vlčích

² Pěší pluk č. 35 v tomto prostoru operoval i roku 1917, kdy 2. července došlo k bitvě u Zborova. Tehdy příslušníci Čs. střelecké brigády zaútočili na rakouské pozice, které shodou okolností měli obsazené jejich krajané od plzeňského pluku č. 35 a jindřichohradeckého pluku č. 75. Podrobněji například MOJŽÍŠ, M. – RAK, M. a kol., *Zborov 1917–2017*, Praha: Nakladatelství Epoque 2019.

*Václav Valenta v plné polní
při odchodu na frontu.*

máků, kvetoucích na pokraji černé jámy, vyryté tu kdysi těžkými granáty. To byl celý můj svět.“³

Na frontě však nepobyl dlouho, protože již 13. srpna 1916, kdy vrcholila tzv. Brusilovova ofensiva, největší ruský nástup během velké války, padl do zajetí. Ofensiva byla zahájena 4. června 1916 zejména proti jednotkám rakousko-uherské armády a zpočátku byla velmi úspěšná. Zaskočení Rakušané museli místy ustoupit o desítky kilometrů a utrpěli velké ztráty. Až přísun německých posil, ruské celkové vyčerpání a také jejich nejednotnost ve velení a názorech vedly k tomu, že se koncem září 1916 postup zastavil. Odhaduje se, že obě strany přišli každá o zhruba 1 milion vojáků (mrtví, nezvěstní, zranění a zajatí). Ra-

kušané se z této pohromy již nevzpamatovali a velení na východní frontě převzali Němci. Ovšem i velké ruské ztráty v konečném důsledku vedly k revolučnímu roku 1917 a vystoupení Ruska z první světové války.

Ovšem zde již předáváme slovo autorovi.

³ Tamtéž, s. 13.

ÚTOK – KOZÁCI JDOU! – U BRATRŮ RUSŮ

Znaven strnulým, dlouhým ležením, omámen blesky, vytím, třeskem a hvizdotem střel, ležel jsem již téměř v bezvědomí. Měsíček stál už nad řekou, zhlížel se v ní jako v zrcadle a ozařoval svým matným světlem celé údolí. Panovalo téměř naprosté ticho. Málem zapomínals, že ležíš v bitevní čáře, jen několik set kroků od Rusů. Náhle jsem byl ze snění vyrušen hlučným křikem: „Urá! Urá! Urá!“ a vzápětí nato strhl se strašlivý boj. To někde vpravo od nás dostali se Rusové nepozorovaně přes řeku a útočí v hustých řadách na rakouskou linii. Nás, abychom napadeným nemohli jít ku pomoci, zasypávají deštěm kulí.

Dlouhou chvíli ozýval se hluk, třesk výstřelů a křik. Pak vše rázem utichlo. Nevěděl jsem, co to znamená. Zahnali Rusové Rakušany, či snad byli se ztrátami odraženi? V duchu jsem si přál, aby bylo to prvé pravdou, ale nijak jsem se nesnažil přesvědčiti se na vlastní oči, co se stalo. Zůstal jsem klidně ležeti, nevěda, co bych měl jiného dělati. Ostatně, ani v mém okolí se nikdo nehýbal. Napadlo mne, nejsou-li snad všichni moji druzi pobiti nebo neutekli-li snad všichni dávno odtud. Konečně nezbylo než se přesvědčiti. Vzepřel jsem se lokty a vysunul hlavu nad svůj okopčik, abych co nejdále viděl. Pole přede mnou ubíhalo do údolí. Mezi trsy vrboví světélkovala voda. Na ruském břehu nepohnulo se ani travičky. Dodal jsem si tedy odvahy a klekl na kolena. Rozhlížím se kolem a naslouchám pozorně. Zdálo se mi, že jsem zaslechl lidské hlasy. Ulekl jsem se a ulehl. Když se však chvíli nic podezřelého neozývalo, myslil jsem, že mne jen klamal rozčilený sluch. Klekl jsem znovu a zahleděl se k řece. Co to? Zaslechl jsem tentokráte zcela zřetelně hovor a koňský dusot. Div jsem leknutím nevykřikl; než – ovládl jsem se. Napadlo mne, nejsou-li to Rusové. Tak zcela blízko se ten hovor zdál, tam někde u Strypy. Možná, že jsou to ruští kozáci, ti divocí, odvážní jezdci, o jejichž ukrutnostech tolik nám toho již v Uhrách napovídali. Při vzpomínce na kozáky nadzdvihly mně vlasy čepici. Proklaté keře u řeky, nikam jimi nevidím! Jen tam vpravo, na jednom místě, jakoby malé okénko mezi větvemi keřů zůstalo. Zdá se